

SUKOB CIVILIZACIJA IMA NOVO IME - SUKOB BOGATIH I SIROMAŠNIH

Mevludin DIZDAREVIĆ

U odveć zanimljivoj pripovijesti koju je ispričao nepoznati narodni pripovjedač upoznajemo se sa moćnim vladarom koji je svoga mlađahnog sina poslao izvjesnom mudrom šejhu da bi ga poučio svemu što će budućem vladaru trebati. Šejh je učio dječaka svemu i svačemu, da bi ga jednog dana upitao zašto je polomio vazu, koja je bila u učiteljevoj kući. Dječak se s pravom branio da nije on to učinio, ali ga je, uprkos njegovim tvrdnjama, učitelj išibao na pasija preskakala. Godine su prolazile, šejh je ostario, došlo je i do smjene na prijestolju, da bi nekadašnji učenik a sadašnji vladar pozvao svoga učitelja na dvor. Kad su se susreli nakon toliko vremena, vladar ga smjesta upita: «Deder mi sada reci zašto si me onako žestoko i na bigajri hak, nepravedno, izudarao, kad ja onu tvoju vazu nisam polomio». Mudri učitelj mu kaza da on dobro zna da to nije učinio, ali ga je morao poučiti nečemu što svaki vladar mora znati, a to je da nepravda žestoko boli te da je ljudi dugo pamte. Vladar se nasmijao i bogato nagradio mudrost svoga učitelja.

Pripovijesti u formi hikaja koje je osmislio narodni genij ne iscrpljuju svoj smisao u uveseljavanju dokonih, već u njima nađu pouku

i smjerokaz oni koji su razumom obdareni. One ne pretendiraju da faktografski, onako kako se dogodilo, predoče povijest, već primjerom ili slikom nastoje moralno-didaktički usmjeriti slušaoca. Mudrost koju nam kazuju hikaje odišu univerzalnošću i, samim tim, sasvim je nebitno je li rečeni vladar uopće postojao ili ne. Hikaja, dakle, jest laž, ali takva koja nam pomaže da vidimo istinu¹. Spomenuta pripovijest daje nam naputak o značaju pravde i težini nepravde te da ništa tako duboko ne zaboli i tako žestok trag ne ostavi na dušu svakog čovjeka kao što je nepravda. Plod i rezultat prve premise je da ništa tako destruktivno i razarajuće ne djeluje na ljudske odnose kao što je odsustvo pravde iz njihovih međusobnih relacija. Čini se da je osjećaj pravde i potraga za njenom realizacijom utkana u samo tkivo ljudske egzistencije. Nije začudno što S.H. Nasr tvrdi da „ljudski duh nije u stanju živjeti bez pravde kao što ne može bez ljepote, mira, ljubavi i samilosti”². Treba li uopće govoriti da je fundamentalno obilježje

1 O značaju hikaja vidi šire, Jay Einhorn, „Korištenje priča u psihološkom nauku tesavvufa”, *Zbirka hikaja tarikatskih prvaka*, Sarajevo, 2004., str. 7-12

2 S.H. Nasr, *Srce islama, El-Kalem*, Sarajevo, 2002., str. 303.

naše savremenosti odsustvo minimuma pravde kako unutar društava, tako i između društava. Ovo može kulminirati razornim rezultatima i dovesti do nesagledivih posljedica u odnosima između naroda, napose onih dramatično siromašnih i obespravljenih i manjine bogatih stanovnika naše planete. Na ovoj liniji je jedino moguć odveć razvikani sukob civilizacija, a nikako na ideološkoj ili kulturnoj ravni, koju impliciraju pronosioci ove teze. Očekivana posljedica tako dramatično polariziranog svijeta jest očaj koji raste do neba i koji samo čeka priliku da eskalira. Upravo u ovom svjetlu valja nam misliti i o sve češćim samoubilačkim napadima širom Planete. Naime, Ahmed Akbar sugerira da ih motrimo kao ultimativni odgovor na nepodnošljivu socijalnu situaciju, a ne kao rat kultura i ideologija. U ovom kontekstu, on se poziva na Emila Dirkema, koji je nesumnjivo najznačajniji autoritet u teoriji suicida. Dirkem, naime, tvrdi da tradicionalna objašnjenja samoubistva, kao što su mentalni poremećaji, rasa ili klima, ne objašnjavaju u potpunosti taj čin. On je dokazivao da je samoubistvo, prije i iznad svega, posljedica poremećenog društvenog poretka, osjećaja gubitka časti i ličnog digniteta³. Valja nam, dakle, govoriti o pravdi kao egzistencijalnom principu bez kojeg ljudski život gubi svaki smisao. Pravda se mora dosegnuti evolucijom ili revolucijom, sasvim sjedno.

Naravno, revoluciju u klasičnom smislu te riječi ne smatramo adekvatnim rješenjem društvene krize. Ona je dovedena u pitanje samom konstelacijom snaga koja je, sa razvojem naoružanja i vojne tehnike, dramatično pomjerena na stranu vodećih slojeva društva, za razliku od ranijih revolucija, kad su ove disproporcije bile znatno manje izražene. Ali, historijski fakt predstavlja to da su stalne promjene jedina izvjesnost u našoj neizvjesnosti.

Mnogi su skloni misliti da se ove promjene neće dogoditi nego da se upravo događaju. Protesti mladih muslimana širom svijeta „podsjećaju na studentske pobune šezdesetih, a iračka svakodnevica više sliči organiziranoj

3 Vidi šire, Akbar S. Ahmed, *Islam pod opsadom*, Libris, Sarajevo, 2004., str. 20.

revoluciji nego haotičnim bombaškim napadima”⁴.

Tamno lice globalizacije

Minulih godina svjedočimo činjenicu da, naporedo sa povećavanjem jaza između bogatih i siromašnih, po principu spojenih posuda raste i strah bogatih da ostanu bez svoga novca i ugodnog života. Strah, kao svoju prirodnu konsekvencu, porađa zatvaranje i povlačenje u sebe. To podrazumijeva da se oni koji posjeduju najveći dio bogatstva *zelene planete* sve više ograđuju i podižu sve deblje zidove između sebe i siromašnog dijela čovječanstva kako bi sačuvali svoj imetak i raskošni stil življenja, za koji smatraju da im pripada po kosmičkom poretku stvari. Jamačno, ovo je plod straha od neumitne promjene, od pobune siromašnih zbog svog ubogog stanja, do čega, prije ili poslije, mora doći. Upravo u ovom svjetlu, valja nam motriti najnovije poteze vlade SAD-a i Evropske unije.

Naime, predsjednik George Bush je ovih dana donio odluku da se na granici SAD-a sa Meksikom rasporedi 6.000 pripadnika nacionalne garde koji, zajedno sa graničnom službom, imaju zadatak osiguranja ogromne i slabo zaštićene granice, preko koje hiljade iseljenika iz Južne Amerike ulazi u SAD. Imamo li na pameti da se nacionalna garda angažira samo u ratnim i kriznim situacijama, bit će jasno da je riječ o militarizaciji granice sa siromašnim zemljama. Samo u ovaj projekt, Vlada SAD-a bi uložila oko dvije milijarde dolara, što je, prema mišljenju mnogih, zaludno trošenje budžetskih sredstava.⁵ Pored toga, SAD podižu troslojnu ogradu dugu 600 km kako bi spriječile povećanje broja ilegalnih useljenika, kojih već sada ima više od 12 miliona. Historijski je paradoks da useljavanje brane isti oni koji su još jučer useljavali u tu istu zemlju i neke druge stanovnike pomjerali sa njihove zemlje. Na ovoj tački se prelama i pitanje sve transparentnije krize američkog identiteta, čiju osnovicu čine tzv. WASP (White Anglo-Saxon Protestants),

4 Sanja Kovač, <http://www.vreme.com>, 10.2.2006. godine

5 *Dnevni avaz*, srijeda, 17. maj 2006. godine, str. 20

tj. bijeli anglosaksonski protestanti. Naginjući hispanoameričkom katolicizmu, Amerika ide ka difuziji ili rastakanju vlastitog identiteta. Ovu sve izraženiju krizu identiteta zorno je posvjedočila i nedavna debata o američkoj himni, koju je upravo ova populacija ispjevala na španskom jeziku, što anglosaksonskoprotestantska većina, na čelu sa predsjednikom Bushom, žestoko osuđuje.

Nekad su se bogati osiguravali gradnjom debelih zidova i opkopa, živeći zatvoreno iza kolosalnih zidina.

Danas, namjesto toga, Evropska unija je uspostavila sistem viza kojim sprječava da neželjene osobe imaju udjela u bogatom kolaču koji je na trpezi ovog potkontinenta. Većina zemalja Evropske unije pooštrava viznu politiku, otežava dobivanje državljanstava i druge restriktivne mjere koje padaju u doba ekonomske recesije. Uz to, ovih dana donijeli su odluku da cijena vize bude duplo veća i iznositi će nevjerovatnih 140 KM. Cilj je, svakako, obeshrabriti potencijalne i neželjene useljenike da dolaze u ovaj prosperitetni dio svijeta. Muslimani, koji jesu najbrojnija imigrantska skupina u zemljama Evropske unije, ne trebaju ovo doživljavati kao nešto što je usmjereno isključivo protiv njih zbog toga što potiču iz muslimanskog svijeta. Činjenica da SAD isto to čine spram kršćanskog Meksika dovoljan je pokazatelj da ove mjere nisu usmjerene protiv bilo koje konfesije, već protiv siromašnih, koje bogati doživljavaju kao svojevrsnu prijatnu njihovom bogatstvu i njihovom identitetu. Sve ovo bjelodano jasno ukazuje da će *krvave granice* biti ne tamo gdje se dodiruju kulture i narodi, kako tvrdi S. Huntington, već na onim mjestima u društvima i između društava gdje se susreću siromaštvo i raskoš. Sjetimo se pravih malih ratova koji su nedavno u dva maha vođeni u srcu Pariza također zbog odveć naglašenih socijalnih i rasnih razlika.

Treba jasno i glasno kazati da se i na ovom primjeru pokazala politika dvostrukih aršina zapadnog svijeta. Naime, kad su se, zbog svog položaja bunili imigranti iz pariških geta, postavljali barikade i palili automobile zbog relativizacije, takvi nasilni postupci su objašnjavani islamom i religijskim motivima.

Kad su se bunili pariški studenti i činili isto što i imigranti, mada sa znatno beznačajnijim razlogom, oni su oslikavani pozitivnim bojama i predstavljani kao revolucionari koji se bore za svoja ugrožena prava. Uopće nije spominjana njihova religijska komponenta.

U ravan kosmičkih paradoksa spada i činjenica de iste zemlje koje podebljavaju granice sa siromašnim dijelom Planete predstavljaju i najglasnije zagovornike i promotore globalizacije i smanjenja međugraničnih barijera. Cilj je, svakako, da se njihova roba, kapital i usluge mogu slobodno kretati preko državnih granica. Na ovoj tački oslikava se sva hipokrizija odveć bučnih zagovornika globalizacije kao potencijalnog rješenja planetarnih problema. Globalizacija rješava probleme, ali, svakako, ne siromašnih nego onih bogatih na način da bivaju sve bogatiji. Siromašni bivaju gurnuti u još veću bijedu i još dublje beznađe.

Konstruktivnu kritiku globalizacije izrekao je Muhammed Mahathir kad je kazao: „Globalizacija je riječ koja, čini se, opisuje okupljanje zemalja na kugli zemaljskoj u jedan entitet. Termin su smislile bogate zemlje očito kao odgovor na tehnološki napredak, brzinu i mogućnost putovanja. Ali, čini se da je naglasak na slobodnom kretanju kapitala i trgovini robama i uslugama. Ljudi se ne mogu kretati baš tako slobodno”.⁶

Imamo li napameti da jedini resurs u kom su siromašni konkurentni bogatim zemljama jesu ljudi i radna snaga, bit će nam jasno da se globalizacija ima samo nakanu da izvuče što je moguće više bogatstva od ostatka svijeta.

Bogati strahuju od siromašnih

Oduvijek su bogati strahovali za svoj imetak i brižno ga čuvali od onih koji ga nemaju. Ali, niko ne uči iz povijesti koja zorno posvjedočuje da ni najdeblji bedemi ne mogu spriječiti pobunu i ispravljanje nepravde, nego isključivo pravda i ravnomjerna raspodjela resursa. Podsjećamo da je za vrijeme vladavine Omera ibn Abdulaziza izvjesni namjesnik pisao halifi da mu pošalje sredstva da bi učvrstio zidine

⁶ Muhammed Mahathir, *Globalizacija i nove realnosti*, Ljiljan, Sarajevo, 2002., str. 7

tvrdave, na što mu je mudri halifa odgovorio da ih ojača bogobojažnošću i pravdom. Istovjetan nauk kazuje nam i povijest, iz koje, nažalost, niko ne želi učiti. Monumentalni Kineski zid, koji, uprkos svojoj debljini i nevjerovatnim razmjerima, nije spriječio upade siromašnih plemena centralne Azije. Zar to nije dovoljno rječit svjedok jalovosti svih ovih nastojanja?

O fenomenu patološkog straha od siromašnih i njihove revolucije, Naomi Clain bilježi: „Strah da će siromašni porušiti barikade star je koliko i jarkovi oko zamkova, naročito tokom razdoblja velikog ekonomskog blagostanja praćenog neravnomjernom raspodjelom bogatstva”⁷. Ista autorica, dalje, bilježi: „Jedna moja prijateljica, čija porodica živi u Indiji, rekla mi je da se njena tetka, koja živi u Pendžabu, toliko plaši pobune vlastite posluge da drži kuhinjske noževe pod ključem, a služavke ostavlja da sjeckaju povrće naoštrenim štapićima”⁸. To se ne razlikuje mnogo, dodaje Clain, od sve većeg broja Amerikanaca koji se sele u dijelove grada zaštićene kapijama, pošto im predgrađa više ne pružaju dovoljnu zaštitu od onoga što opažaju kao urbanu prijetnju.

Da ovo nije odlika samo naše epohe svjedoči i ugledni mislilac Bertrand Russel, koji kazuje da je viktorijanska elita u Engleskoj bila toliko zahvaćena paranojom da će se radnička klasa pobuniti protiv svog užasnog siromaštva da su u to doba mnoge velike kuće na selu držale spremnu artiljeriju da ih ne bi napala rulja⁹. Bilo kako bilo, vidimo da je upravo na sceni strah od toga da se ustupi bar dio imetka u korist onih koji ga nemaju, što rezultira zimogrižljivim zatvaranjem i povlačenjem u sebe.

Ovo, svakako, ne rješava problem nego ga samo odgađa do sljedeće krize. Držimo vrijednim podsjetiti na riječi Johanesa Raua, bivšeg predsjednika Njemačke, koji je, nakon 11. septembra, kazao: „Mir je plod pravde”¹⁰. U istom tonu su i stavovi nobelovca Guntera

Grassa, koji je ustvrdio da „razlozi za napada od 11. septembra leže u gnjevu i mržnji takozvanog Trećeg svijeta zbog pretjerivanja koje uživa onaj Prvi svijet. Sve dok ne iskorijenimo uzroke tog duboko ukorijenjenog i opravdanog gnjeva, teror će se nastaviti... Ja sanjam o takvom svjetskom poretku u kom bi razvijeni i nerazvijeni sjedili za istim stolom i na najpravedniji način dijelili između sebe sirovine, tehnologiju i kapital ovog svijeta. Sve dok ovo ne bude ništa drugo nego san, svjetskog mira ne može biti”¹¹. Fundamentalno je pitanje žele li neki moćnici uistinu mir ili im odgovara određena prihvatljiva količina haosa u svijetu da bi oni sami sebe predstavljali kao spasonosno uže koje izvlači čovječanstvo iz bezdana. Podsjećamo da je broj osoba koje godišnje poginu u terorističkim napadima neznatan u odnosu na dramatične cifre onih čije živote ugrožava glad, 824 miliona, koji umiru od side samo za jednu godinu 5 miliona, od duhana, također, 5 miliona, dok je broj osoba bez krova nad glavom 630 miliona. Uprkos tome, svijet se uporno poziva da se ujedini u borbi protiv terorizma, a ne protiv ovih znatno opasnijih fenomena koji u konačnici generiraju i sami terorizam.

Vrijedno je spomenuti da je univerzalna kategorija svih ljudi težnja za mirom. Čak i oni koji nikad nisu iskusili mir osjećaju da im nešto nedostaje i žude za njim. Kao muslimani, znademo da Milostivi Allah Samog Sebe imenuje Es-Selam ili Mir, tako da možemo ustvrditi da je „Bog Mir i da naša žudnja za mirom nije ništa više nego žudnja za Bogom”¹². Zato je do egzistencijalnog mira nemoguće doći bez vjere u Allaha, Koji jest Mir i Koji podaruje mir. „Za muslimane ideja življenja u miru, dok se zanemaruje Bog, posve je apsurdna, jer samo Bog može dovesti u red kaos i trvenje unutar ljudske duše, a kad ovdje nema mira, neće mira biti ni izvan nje”¹³. Bjelodano je jasno zašto je mir sve dalje i zašto je strah globalna kategorija savremenog čovječanstva. Strah od siromašnih formirao je, ili da radije kažemo, deformirao evropsku svijest, preinačujući je u osvajačku i porobljivačku civilizaciju.

7 Naomi Clain, *Ne logo*, B92, Beograd, 2003., str. 334

8 Ibidem, str. 334

9 Bertrand Russel, *Ideas and Beliefs of the Victorians*, Sylvian Press, London, 1949., str. 20

10 Citirano prema Mustafa Spahić, *Istine ili laži svijeta*, Sarajevo, 2006., str. 112

11 Ibidem, str. 113

12 *Srce islama*, nav. Djelo, str. 278

13 Ibidem, str. 281.

Duh granice i duh osvajanja

U pokušaju odgovaranja na pitanje zašto se SAD zatvaraju u sebe, ne možemo ne spomenuti samu genezu nastanka ovog „Babilona naroda“, kako neki imenuju SAD. Emanuel Todd dobro primjećuje da je ova zemlja fundirana na mitu o čistom i moralno superioranom Novom svijetu u odnosu na pokvareni i dekadentni Stari svijet, od koga su se odvojili i iz koga su se iselili osnivači SAD-a.¹⁴ Ovaj mit kreira zapadnu svijest sa manihejskom podjelom svijeta na *nas dobre* i *njih loše* te sa tim usko skopčanu ideju granice koja proizlazi iz mentaliteta koji je plod srednjovjekovnih bedema širom Evrope. Upravo na ovo ukazuje Nerkez Smailagić kad piše: „Duh zapadne kulture bio je obzidan gradskim bedemima. Stoga su sva postignuća, praktična i duhovna, prožeta idejom granice, učvršćenja i razgraničenja: čovjek, znanost, svijet, narod, kultura.¹⁵ Zakonomjerna posljedica te fizičke, a onda i duhovne i intelektualne zatvorenosti jest neprijateljski odnos spram onih koji nisu sa nama, koji ne žive unutar te projektirane granice. Evo zašto zapadnjake određuje „duboko nepovjerenje spram svega što je s onu stranu uspostavljene granice i jedini odnos što ga traži jest odnos borbe za njegovo osvajanje“.¹⁶ Kontrastirajući ovovrsnom svjetopogledu obrise istočnjačkog duha, isti autor veli: „Istočnom čovjeku je potpuno strana ideja osvajanja i gospodarenja. On konačno ne želi sticati, nego se udomačiti u samosvijesti, koja je i spoznaja izvanjskog“.¹⁷ Odista, osvajanje i gospodarenje ne samo nad drugim čovjekom nego i nad prirodom, biljnim i životinjskim svijetom, čak i nad Bogom samim, jest fundamentalna karakteristika zapadnog čovjeka. Ova nezajažljiva strast za osvajanjem umnogome je iscrtala reljef modernog svijeta. Podsjećamo da se, naporedo sa velikim svjetskim osvajanjima i porobljavanjem drugih naroda i kontinenata u 15. vijeku koje obično imenujemo eufemizmom geografskih otkrića,

14 Vidi Emmanuel Todd, *Poslije imperije, Bemust*, Sarajevo, 2004., str. 19

15 Nerkez Smailagić, *Uvod u Kur'an*, Zagreb, 1975., str. XI

16 Ibidem, str. XI

17 Ibidem, str. XI

događa otkriće teleskopa u 16. vijeku kojim se nastoji prodrijeti u dubine kosmosa te, jamačno, masovnog rudarskog prodiranja u dubine zemlje u doba reformacije. Ovo je dovelo do pomjeranja granica tada poznatog svijeta te uzdizanja i širenja evropske moći u svijetu.¹⁸ Na ovo ukazuju i riječi akademika Šarčevića, koji je zabilježio da je „sama ideja gospodarenja u osnovama nove znanosti o prirodi i čovjeku“.¹⁹ Valja imati na umu da je sami uzlet moderne nauke počeo sa čuvenom Baconovom tezom *znanje je moć*. Ova izreka ponikla je u islamskom kulturno-povijesnom krugu ali su joj davane sasvim druge konotacije. Naime, znanje kako ga islam vidi nastoji integralno motriti čovjeka na način obučavanja uma (ta'lim), ali i duše i cijelog čovjekovog bića (terbijeh). Koje i kolike posljedice ima jednodimenzionalno obrazovanje, tj. zanemarivanje razvoja i potreba duše kazuje primjer velikog mislioca Aristotela, koji je, uprkos nesumnjivim dometima u razvoju vlastite umnosti, pokazao krhkost morala i vlastite volje u susretu sa čuvenom atenskom prostitutkom Heterom, potčinjavajući osobnu volju njezinim hirovima.²⁰ Jasno je, dakle, zašto S.H. Nasr tvrdi da „znanje ne može biti legitimno bez posjedovanja odgovarajućih moralnih i duhovnih kvaliteta“.²¹ Posjedovanje znanja bez ovih kvaliteta smatra se odveć opasnim i štetnim, što je u sufijskim tekstovima izraženo metaforom lopova sa svijećom koji znatno više dragulja pokrade i svakovrsne štete napravi.

Glavni generator svekolikog naučnog prosperiteta i u 20. vijeku nije želja za naukom kao pukom *igrom staklenih perli*, već želja za moći i dominacijom, što nam posvjedočuje i činjenica da je „hladni rat predstavljao najsnažniji poticaj

18 Vidi, Hilmo Neimarlija, *Sociološke teme i perspektive*, FIN, Sarajevo, 2005., str. 1-2

19 Abdulah Šarčević, *Filozofija u vremenu, Veselin Masleša*, Sarajevo, 1991., str. 308.

20 „Anegdota veli da se filozof zaljubio u prostitutku Heteru te joj se u potpunosti potčinio. Tako mu je jednom zapovijedila da puzi pred njom na sve četiri noge, a on je voljno bezvoljan dopustio da ga pravi budalom i poslušao; krotko se spusti na pod i posluži svojoj gospodarici kao jahača mazga“; vidi šire, Petar Sloterdijk, *Pariski aforizmi o racionalnosti, Filozofija u vremenu, Veselin Masleša*, Sarajevo, 1991., str. 164

21 S.H. Nasr *Tradicionalni islam u modernom svijetu, El-Kalem*, Sarajevo, 1994., str. 119

fundamentalnih znanstvenih istraživanja²². Na istom fonu, akademik Abdulah Šarčević se pita: „Čemu ta želja za znanjem? Je li ona još uvijek samorealizacija ljudske moći?“²³ Zaključak koji neminovno slijedi je da ovovrsno, pragmatično znanje, ne vodi smanjenju straha kako je ishodišno naumljeno, već, gle paradoksa, njegovu povećanju, jer „ima mnogo znanja za koje bismo iz najrazličitijih razloga poželjeli da ga nismo pronašli i da o njemu nismo stekli prosvjećenje“²⁴ tvrdi Šarčević.

Odlična ilustracija oprečnosti duha Zapada i Istoka je primjer baruta koji su izumili Kinezi, ali za svoje religijske i druge svetkovine, prilikom kojih su, u čast bogova, pravili vatromete. Kad je barut došao do zapadnog čovjeka, događa se dramatičan obrat. On se koristi u vojne svrhe i na taj način postaje sredstvo u gospodarenju nad drugim ljudima. „Silnoj strasti zapadnog čovjeka za moći, za gospodarenjem nad svojom okolicom, njegovoj nervoznoj i napetoj borbenosti, Orijent suprotstavlja drugi ideal. Svjetovno je smješteno u perspektivu duhovne harmonije i jedinstva čovjeka i svijeta.“²⁵ Ovo je proizvelo cjelokupnu filozofiju zatvorenosti, koja se manifestira u svim segmentima društva i onome što smo imenovali duhom granice i duhom osvajanja.

Predivne stranice o opoziciji same naravi duha zapadnog čovjeka i onog koji je nikao na zasadaima istočnjačke duhovnosti ispisao je naš književnik Dževad Karahasan. U svom glasovitom djelu *Knjiga vrtova*, on stavlja jasnu paralelu između vrta koji jest ishodište istočne kulture i trga kao stjecišta duha zapadnog čovjeka. Tako, primjerice, Karahasan bilježi: „Vrt, za razliku od trga..., omogućuje susret dvaju svjetova – vidljivog i nevidljivog, ljudi i duhova, stvarnog i imaginarnog, pošto je vrt poput harema, granični prostor u kom se susreću dva svijeta, međusobno jasno razdvojeni vječnim poretom univerzuma... U vrtu se susreću pojedinac i društvo, ličnost i kultura, priroda i duhovna nadgradnja, materijalno

i imaginarno, vidljivo i nevidljivo, moguće i neporecivo“²⁶. Evo zašto je na Istoku moguć punovažan susret kultura i njihov ravnopravan dijalog, a ne monolog i puko toleriranje, koji se manifestiraju u trgu, koji je „prostor socijalnog općenja i susretanja jedne vrste, dok je vrt prostor svih mogućih susreta“²⁷.

Više pravde za više mira

Fundamentalni kur'anski simbol pravde i pravednosti jest *mizan* ili vaga, koja se spominje na više mjesta u Kur'anu. Tako se, u suri Er-Rahman, kazuje: „Sunce i Mjesec utvrđenim putanjama plove, i trava i drveće se pokorava, a nebo je uzdigao i mizan je postavio da ne prelazite granice u mjerenju“²⁸. Ovaj ajet nam poručuje da je Allah, dž.š., stvaranjem svijeta u njegovo tkivo utkao strukturalnu harmoniju koja se manifestira u svim segmentima bivstvovanja. Sve ima svoju savršenu proporciju i sklad, a življenje u skladu sa tom kosmičkom harmonijom znači živjeti po pravdi.

Stvoritelj svjetova Samog Sebe imenuje lijepom imenima, koja su usko skopčana sa pravdom. Takva su imena El-Hakk – Pravedni, El-Muksit – Nepristrani, El-Hakim – Donosilac pravde, te El-Adil – Pravedni. Metafizički govoreći, samo je Alah, zapravo, savršen i beskrajno pravedan, kao i savršeni djelilac pravde. Uz to, „Bog nije samo pravedan, već je On sama Pravda u najvišem smislu ovog pojma“²⁹ tako da je univerzalna potraga za pravdom, ustvari, potraga za Allahom, dž.š., te, samim tim, odsustvo pravde je jasan signal da se iz tog društva odstranjuje Allahova milost. Odsustvo pravde je jamačno prvi i osnovni znak da su neko društvo, imperija ili civilizacija dosegli svoj vrhunac te da im predstoji skori silazak sa historijske scene. Dok jedno društvo pred sebe postavi pravdu kao najviši ideal i čvrsto se drži univerzalnih principa pravičnosti, to društvo posigurno napreduje. Onog trenu

22 John Horgan, *Kraj nauke*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001., str. 37

23 Ibidem, str. 335

24 Ibidem, str. 335.

25 Ibidem, str. XII

26 Dževad Karahasan, *Knjiga vrtova*, *Connectum*, Sarajevo, 2004., str. 37.

27 Ibidem, str. 37.

28 Kuran, Er-Rahman, 5-7, prijevod Besim Korkut, *Visoki Saudijski komitet za pomoć BiH*

29 *Srce islama*, 306

kad društvo izda ove principe i od pravičnog se pretvori u društvo nepravde, njegov nestanak je izvjestan.

Emmanuel Todd tendenciju tretiranja ljudi na egalitaran način naziva univerzalistima, dok drugu kategoriju oslovljava diferencijalistima. On argumentirano tvrdi da bilo koja država koja izgubi ideju univverzalizma prestaje igrati značajniju ulogu u povijesti. „Uspjeh Rima i poraz Atine manje su proizišli iz različitih vojnih sposobnosti nego iz progresivnog otvaranja rimskog građanskog prava i sve očitijeg zatvaranja atinskog građanskog društva.”³⁰ Sjetimo se, od 451. godine p.n.e. da bi neko bio punovažan građanin Atine morao je imati oba roditelja građanina. Nasuprot tome, 212. n.e., Caracallinim ukazom, uvedeno je pravo građanstva svim slobodnim podanicima Rimske imperije. To je dovelo do toga da su provincije davale Rimu veliki dio imperatora, ali, također, osiguralo i trajnost vladavine. Isti slučaj je i sa Osmanskom carevinom. Dok je na sceni bio univerzalistički princip, po kome su najbolji postizali najviše, Carstvo je doživljavalo prosperitet. Kad je prevladao diferencijalistički princip, po kome su pozicije dobivali isključivo Turci neovisno o sposobnosti i kvaliteta, sjaj Carstva je počeo tamniti. Taj period je, također, obilježen nasiljem nad potčinjenim narodima, što nije bio slučaj u godinama dok je Carstvo bilo na vrhuncu moći.

Ovo sve smo naveli da bi bilo jasno da pitanje pravednosti i jednakog tretiranja svih ljudi nije tek sentimentalni izraz lišen egzistencijalne važnosti. Ovo pitanje je lakmus-papir koji zorno svjedoči o kvalitetu nekog društva te, samim tim, i njegovoj budućnosti. *Allah voli pravdu* i univerzalna harmoniju je fundamentalni princip njegova stvaranja Sjetimo se da najveći vjetrovi, uragani i tajfuni nastaju kad se sretnu dvije suprotnosti – topla i hladna struja. Što su veće toplotne razlike, i vjetrovi bivaju strašniji. Istovrsan princip vrijedi i u društvenim odnosima. Što su veće suprotnosti i dublji jaz među ljudima, veća je i mogućnost društvene oluje koja će dovesti stvari u harmoniju i kakvu-takvu ravnotežu. Kur'an i povijest nas poučavaju

da ključ trajnog mira nije u zatvaranju u sebe i gradnji monumentalnih zidova oko sebe i svoga bogatstva, već u povećanju društvene harmonije i pravde. Ali, kako veli narodna mudrost, najmanje čuje onaj ko ne želi čuti i najslabije vidi onaj ko ne želi vidjeti.

Literatura

1. Ahmed Akbar S., *Islam pod opsadom*, Libris, Sarajevo, 2004
2. *Dnevni avaz*, srijeda, 17. maj 2006. godine
3. S.H. Nasr, *Srce islama*, El-Kalem, Sarajevo, 2002. godina
4. S.H. Nasr, *Tradicionalni islam u modernom svijetu*, El-Kalem, Sarajevo, 1994. godine
5. Kur'an, Er-Rahman, 5-7, prijevod Besim Korkut, *Visoki Saudijski komitet za pomoć BiH*, 1999. godina
6. John Horgan, *Kraj nauke*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001. godina
7. Dževad Karahasan, *Knjiga vrtova*, Connectum, Sarajevo, 2004.
8. Muhammed Mahathir, *Globalizacija i nove realnosti*, Ljiljan, Sarajevo, 2002.
9. Naomi Clain, *Ne logo*, B92, Beograd, 2003.
18. Hilmo Neimarlija, *Sociološke teme i perspektive*, FIN, Sarajevo, 2005.
11. Russel Bertrand, *Ideas and Beliefs of the Victorians*, Sylvian Press, London, 1949.
12. Kovač Sanja, *Penzionisanje dece cveća*, <http://www.vreme.com> 10.2.2006. godine
13. Sloterdijk Petar, „Pariski aforizmi o racionalnosti”, *Filozofija u vremenu*, V. Masleša, Sarajevo, 1991. godine
14. Smailagić Nerkez, *Uvod u Kur'an*, Zagreb, 1975.
15. Todd Emmanuel, *Poslije imperije*, Bemust, sarajevo, 2004.
16. Šarčević Abdulah, *Filozofija u vremenu*, IP Veselin Masleša, Sarajevo, 1991. godine

Summary**A CLASH OF CIVILIZATIONS HAS A NEW NAME
– A CLASH BETWEEN RICH AND POOR**

Mevludin Dizdarevic

During past years we have witnessed the fact that, parallel to growing of the divide between rich and poor a fear of rich that they will loose their money is also growing. Withdrawal and isolation are natural consequences of fear.

Absence of justice is inevitably the first and essential sign that a society, empire or civilization has reached its peak and that it will soon leave the historic center stage. When a society chooses justice as it highest ideal and holds firmly to the universal principals of justice, it inevitably experiences progress. The very moment a society betrays these principles and becomes a society of injustice, its disappearance becomes foreseeable.

We should, therefore, speak of justice as existential principle, without which human life losses every meaning. Justice must be obtained through evolution or revolution, it is completely irrelevant. However, revolution, in the classical meaning of this word, is not considered an adequate solution to the social crisis.

موجز**الاسم الجديد لصراع الحضارات – صراع الأثرياء
والفقراء**

مولودين ديزداريفيتش

نشاهد في السنوات الأخيرة حقيقة قائمة إلى جانب توسع الهوة بين الأثرياء والفقراء، تماماً حسب مبدأ الأواني المستطرقة، ألا وهي تنامي خوف الأثرياء من أن يفقدوا أموالهم وعيشهم الرغد. والخوف يلد نتيجة طبيعية تتمثل بالانغلاق على النفس. إن غياب العدالة يمثل بالتأكيد الإشارة الأولى والأساسية بأن مجتمعاً ما أو إمبراطورية ما أو حضارة ما قد بلغت الذروة، ولم يبق أمامها سوى النزول القريب عن منصة التاريخ. وما دام المجتمع يجعل من العدالة مثله الأعلى ويتمسك بالمبادئ الكونية للعدالة، فإنه لا بد له أن يتقدم. أما إذا خان المجتمع تلك المبادئ وتحول من مجتمع عادل إلى مجتمع يسوده الظلم، فإن زواله أمر لا مفر منه.

فالحرى بنا أن نتكلم عن العدالة باعتبارها مبدأ حياة تخسر بزواله الحياة الإنسانية كل معانيها. والأمر سيان كيف يتم التوصل إلى العدالة، بالتطور الطبيعي أو بالثورة. ونحن بالطبع لا في الثورة – بالمفهوم الكلاسيكي لهذه الكلمة – الحل المناسب للأزمة الاجتماعية.